

Јелена Д. Видовић¹

Универзитет у Београду – Филолошки факултет,
студенткиња докторских студија

УТИЦАЈ ИСЛАМСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ НА РАЗВОЈ САЈБЕРФЕМИНИЗМА У ИРАНУ

Предмет рада представља кратак осврт на статус жена у постреволуционарном иранском друштву. Анализирајући важна политичка дешавања, преиспитују се основна људска права и положај жена, како у некадашњем, наизглед либералном, монархистичком друштву, тако и у новонасталој исламској републици, као директном продукту револуције. Кроз појашњење концепта *сајберфеминизма*, истражују се домети, али и последице употребе модерних технологија као медијума у борби за права жена. Поред тога, прави се и осврт на најуспешније покрете против обавезног ношења хиџаба, који постаје симбол опресије, као и на неизбежне последице по њихове предводнице. Циљ рада је анализа утицаја политике на развој самосвести жена у патријархалном окружењу, као и утицај интернета на подизање свести о правима жена како на локалном, тако и на међународном нивоу.

Кључне речи: сајберфеминизам, Иран, ислам, револуција, хиџаб.

УВОД

У земљама у којима је ношење верског вела уређено законом, оно не представља искључиво верско, већ прераста у политичко питање. Иран је једна од неколико земаља на целом свету у којима се одевање у складу са верским нормама подразумева за све који у њему бораве, независно од њиховог порекла и вероисповести. Ношење хиџаба је и пре Исламске револуције представљало контроверзну тему. Од забране његовог ношења, до наметања исламског вела као обавезног одевног предмета,

¹ Контакт подаци: jelenavidovic.3@gmail.com

ношење хиџаба је деценијама уназад било уређивано законом, док се воља жена ни у једном тренутку није узимала у обзир.

Према речима активисткиња, попут Зибе Мир-Хусеини², верски вео постаје симбол кршења права жена (Mir-Hosseini 2007: 1), сматрајући да се на овај начин ограничава њихова слобода прављења свесних избора. Самим тим, није тешко Иран перципирати као земљу која је након више од четири деценије повратила свој револуционарни дух и која је изнова спремна на радикалне друштвене промене, чији би циљ био исправљање свих неправди начињених иранском становништву након Исламске револуције. Ипак, не смемо занемарити ни одређене позитивне промене, приметне у постреволуционарном периоду, попут оних у сфери образовања, где се види драстичан скок у броју описмењених жена (Argun 2016: 42), као и броју студенткиња на иранским универзитетима (Argun 2016: 46). Такође, приметан је и благи пораст удела жена у радној снази Ирана (Bahramitash et al. 2018: 28), што може бити продукт често критиковане родне сегрегације. Оваква пракса, иако у западним земљама виђена као дискриминаторна, женама из религиозних породица омогућава да се запосле уз благослов како породице, тако и средине у којој живе.

Велики број грађана напустио је своје домове, бежећи од опресивног режима и мањка слободе. Као високо образована и технолошки описмењена нација, Иранци су одавно упознати са чарима дигиталне ере. Они који су напустили своју домовину нису остали неми на проблеме својих пријатеља и породице, који нису имали толико среће да започну нови живот у некој од западних земаља. Многи Иранци у оквиру средине у којој бораве активно раде на освешћивању јавности по питању положаја иранског становништва, а пре свега жена, под исламским режимом. Постоје разни начини да се то учини, а неки од најпопуларнијих су писање мемоара (Nasirpour 2016: 78).

Занимљиво је како је питање верског вела одувек посматрано као борба између модерног и традиционалног, либералног и назадног, а у данашње време имамо безброј примера жена које сматрају да им је хиџаб донео слободу самим тим што их људи вреднују на основу њихових способности, а не изгледа (Koutlaki 2010: 91). Ипак, проблем настаје онда када ношење хиџаба престаје да буде избор и унутрашња потреба за поштовањем одређених моралних кодекса и постаје симбол угњетавања и наметања патријархалног система (Mir-Hosseini 2007: 1).

ПОЈАМ САЈБЕРФЕМИНИЗМА

Сајберфеминизам је у данашње време изједначен са концептом оснаживања жена. У енглеском језику реч *empowerment* (оснаживање)

² Перс. زیبا میرحسینی

имплицира пређашњу немоћ (енгл. *powerlessness*), па се, сходно томе, може закључити да су жене перципиране као немоћне (Gajjala 1999: 618), те да им је на овај начин уступљен нови вид моћи, првенствено у виду новостечене слободе говора.

Ова аналогија проистекла је сасвим природно, пре свега због нових могућности које су се указале захваљујући експанзији масовних медија, превасходно интернета. Неоспорно је да је у ери технологије веома лако допрети до великог броја људи широм планете. Самим тим, отвара се потпуно нови спектар могућности, чиме је свима омогућено не само дељење сопствених ставова и система вредности, већ и један вид борбе за права која су маргинализованим друштвеним групама ускраћена (Sreberny 2015: 359). У овом случају би то биле жене, иако се поставља питање можемо ли жене тако олако окарактерисати као маргинализоване. Статус жена у друштву се константно мења, а жене су одувек померале границе које им друштво поставља. Такође, ово представља један вид пропагирања стереотипа о немоћи жена, које су, глобално гледано, данас можда моћније него што су икада биле.

Жене из конзервативних патријархалних средина по први пут имају прилику да несметано искажу све што желе, без цензуре и ограничења, и што је још важније – без страха од осуде јавности или одмазде. Интернет пружа анонимност онима којима је неопходна, те даје глас свима који га предуго нису имали, најчешће из страха, који свакако није безразложан. Коначно постоји простор, иако виртуелан, у ком свако, независно од свог порекла, социјалног статуса, пола или било ког другог параметра (Hinsey 2013: 27), добија прилику да укаже на одређене друштвене проблеме и искористи јавно мњење као покретачку силу која може довести до корених промена. С друге стране, не смемо изгубити из вида потенцијалне негативне аспекте оваквог облика активизма. Иако интернет начелно нуди анонимност онима којима је потребна, доводи се у питање то да ли је заиста могуће сакрити свој идентитет у потпуности, нарочито уколико је идентитет потребно сакрити од, на пример, обавештајне службе земље у којој живите. Такође, виртуелне платформе за комуникацију нису модериране, те корисници осим на подршку коју очекују, могу наићи и на низ радикалних неистомишљеника, претње и увреде.

Једна од постојећих дефиниција сајберфеминизма јесте да је то феминизам у виртуелном интернет простору, који омогућава несметану комуникацију и интеракцију људи широм света у реалном времену. Спознајом да жене интернет могу да користе за остваривање много виших циљева, а не само за потребе куповине (Gajjala, Mamidipudi 1999: 8), долазимо до зачетка сајберфеминизма као глобалног покрета који подстиче жене да се боре за своја права, како би обезбедиле бољу будућност

за себе, али и за своје ћерке и унуке. Конкретно на примеру Ирана, поред термина сајберфеминизам, у литератури се сусрећемо и са „исламским феминизмом“ и „блискоисточним феминизмом“, те можемо рећи да су у овом случају сва три термина блиско повезана. Према речима Бахадори (Bahadori 2014: 130–131), „исламски феминизам“ и „блискоистични феминизам“ су у литературу увеле иранске социолошкиње и антрополошкиње, попут Мир-Хусеини, која се у свом научном раду бави положајем жена у Ирану. Битно је напоменути да се, попут Мир-Хусеини, многе од њих научним радом баве махом из дијаспоре. Неке су активизмом почеле да се баве након напуштања Ирана, док има и оних које су због свог рада биле жртве политичког прогона и одслужиле вишегодишње затворске казне, након чега би напуштале домовину.

Не треба занемарити ни могуће проблеме које интернет активизам може донети. Милфорд (Milford 2015: 61) истиче да се интернет простор иницијално посматрао из искључиво утопијске перспективе и да је у њега полагано превише наде када је у питању решавање проблема мањинских или угрожених група у друштву. Међутим, интернет се, уколико се не користи са опрезом, може претворити у средство које ће поменуте групе додатно угрозити. Сходно томе, акценат је често управо на анонимности, нарочито када је у питању Иран, који је одличан пример земље која кажњава оне чије интернет активности нису у складу са званичном политиком земље.

ИСЛАМСКА РЕВОЛУЦИЈА КАО ПРЕКРЕТНИЦА У ИРАНскоЈ ИСТОРИЈИ

Исламска револуција, која се одиграла 1979. године, променила је животе жена из корена. Ипак, ни пре четири деценије власт није убирала симпатије целокупног становништва, а неки савремени историчари чак шахову владавину називају диктатуром. Занимљиво је то да је положај жена наизглед био бољи, иако се припаднице сиромашнијих друштвених слојева не би нужно сложиле са тим.

Имућнији Иранци, чији су политички ставови били блиски режиму, били су окренути западњачкој култури, те им традиционалне исламске вредности нису биле блиске. Проводећи значајан део свог времена на путовањима по европским метрополама, имућни Иранци одевали су се у складу са најсавременијим модним трендовима тог времена (Asghar 2015: 2). Ношење верског вела сматрали су застарелом праксом коју треба искоренити из иранског друштва.

Шахови ставови били су у складу са жељама иранске елите, а оно што га је додатно мотивисало да предузме неопходне кораке у модернизацији друштва биле су тадашње дипломатске посете Турској. Видевши напредак

суседа по питању секуларизације државе (Shirazi 2001: 89), шах Реза Пахлави³ започиње спровођење низа непопуларних друштвених промена које на крају доводе до његовог свргавања са власти и прогона.

Године 1936. шах доноси уредбу познату под називом *кашф-е хеџâб*⁴, којом се женама у Ирану у потпуности забрањује ношење верског вела у јавности, а нарочито током боравка у државним институцијама, попут школа и универзитета (Shirazi 2019: 4). Ова одлука само је један од индикатора тзв. слободе коју су Иранке уживале у предреволюционарном периоду. Иако се наизглед радило на модернизацији државе, доношење уредби које ограничавају слободу грађана не иде у прилог либерализације друштва.

Верницама које су својевољно носиле хиџаб, поштујући шеријат⁵ – исламске верске законе (Kar 2007: 2), полиција би на врло насилан начин скидала мараму у јавности, чиме би оне биле посрамљене, деградиране, а неретко и обешчашћене. Не осећајући се сигурно на улици, многе су престајале да напуштају своје домове. Поврх тога, девојкама које нису биле спремне да погазе своја морална начела, приступ универзитетима био је забрањен.

Оно што је стварало додатну тензију јесте чињеница да се све до Исламске револуције годишњица доношења ове уредбе славила као Дан ослобођења иранских жена⁶ (Hamezehei 2014: 10), док иранске жене нису уживале слободу чак ни да се одевају према сопственом нахођењу. Имајући ово у виду, можемо закључити да је једнакост у Ирану чак и пре Исламске револуције била само привидна (Bahramitash et al. 2018: 19-20), а да слобода није била индивидуално осећање, већ пропис заснован на ставовима власти о томе како слобода у једној савременој држави треба да изгледа.

Жеље сиромашнијег, а уједно и најрелигиознијег дела становништва, ни у једном тренутку нису узете у обзир, што је довело до револта чак и либералнијег становништва, увидевши неправду којој је велики број њихових сународника изложен. На многобројним протестима могле су се уочити и Иранке које нису практиковале ношење верског вела, али су се у знак солидарности бориле за права свих жена Ирана.

Очекивано бурну реакцију имале су све верске фигуре у земљи, сматрајући шахове поступке срамним (Mahdi 2004: 430). Верски представници били су међу предводницима покрета који временом прераста у оно што данас називамо Исламском револуцијом. Након револуције, указује им се прилика да преузму власт и промене све оно

³ Перс. رضا پهلوی

⁴ Перс. کشف حجاب

⁵ Арап. شريعة

⁶ Енгл. Iranian Women's Liberation Day

што је до тог тренутка представљало извор незадовољства у земљи. Иако су имали могућност да својим примером покажу исправан начин вођења земље, нажалост, услови живота у Ирану нису се побољшали. Диктатура се наставила, и то у много суровијем облику, наметањем дијаметрално супротних вредности од дотадашњих целокупном становништву.

Новоуспостављена власт имала је за циљ да искорени све што је савремено и западно оријентисано, под изговором да то чине заради иранске омладине, коју је пређашња власт затрвала усађивањем погрешних моралних вредности (Afshar 1998: 201–203). Успостављен је висок ниво цензуре, како садржаја произведених у земљи, попут филмова и књига, тако и свих увезених производа, док је неретко у потпуности заустављен увоз производа које је власт сматрала неприкладним.

Данас је и више него јасно да циљ постреволуционарне власти није био да заштити младе нараштаје, већ да буде што је могуће другачија од претходне. Као резултат тога, једна од првих уредби нове власти било је обавезно ношење исламског верског вела у јавности, независно од националности и вероисповести. Самим тим, уредба постаје законска обавеза не само Иранаца, већ и свих посетилаца ове земље.

Иако одевање у складу са исламском верском традицијом подразумева скромније одевање у целости, оно што је одувек привлачило највише пажње међународне заједнице и представљало највећу тачку раздора у оквиру земље, јесте управо прекривање косе и врата, односно ношење мараме, која временом постаје и симбол опресије, али уједно и отпора, првенствено иранске омладине. Иран је земља са веома младим становништвом, те није изненађујуће да су предводници протеста најчешће управо млађе генерације. Друштвене мреже су постале неизоставни део живота младих, а у случају младих Иранаца друштвене мреже представљају прозор у један другачији свет. Живот који виде на интернету умногоме се разликује од њиховог, што подстиче жељу за променама које би им омогућиле да воде живот налик оном који виде у другим земљама.

Попут шаха, исламски владајући режим формирао је посебне полицијске јединице – *гаит-е ершад*⁷, чији је једини посао био да се побрину да становништво поштује смернице које се тичу одевања и понашања у јавности (Коо 2016: 153). Ове полицијске јединице имале су ингеренције да кажњавају преступнике, а казне би варирале од новчаних до затворских, у зависности од озбиљности преступа.

⁷ Перс. کشت ارشاد

САЈБЕРФЕМИНИЗАМ У ИРАНУ

Након Исламске револуције, многи Иранци напустили су своју домовину, разочарани исходом револуције и у потрази за бољим животом. Иако су жене из Ирана ван своје домовине живеле потпуно другачијим животом од својих некадашњих сународница, проживљавале су патњу свог народа заједно са њим. Многе су желеле да помогну објављивањем мемоара или блогова, преносећи своја искуства са исламским режимом, покушавајући тако да скрену пажњу међународне јавности на постојеће проблеме (Nasirpour 2016: 78–79).

Као земља која има већински младо становништво, са највећим порастом интернет корисника на целом Блиском истоку, Иран представља веома плодно тло за развој сајберфеминизма (Amir-Ebrahimi 2008: 100–101). Жене иранског порекла које се за права Иранки боре како у земљи, тако и у иностранству, има много. Неке од њих чак користе своје познавање правног система како би помогле припадницама истог пола које су због непоштовања правила одевања и понашања или активизма осуђиване на високе затворске казне у озлоглашеним затворима. Многе су искључиво због свог учешћа у борби за права жена биле приморане да напусте земљу због страха од политичког прогона. Оне које нису имале исте могућности, чекала је затворска казна, а последице су често утицале на животе њихових породица, којима би најчешће било онемогућено напуштање земље.

Велики број активисткиња на дневном нивоу добија претње смрћу, највероватније од стране радикално оријентисаних становника (Michaelsen 2016: 9), па је и више него извесно да за њих повратак у домовину не само да није безбедан, већ је практично немогућ. И поред невероватног труда и резултата који нису нимало занемарљиви, велики број активисткиња које се боре за права жена у Ирану није познат широј јавности, што свакако не умањује њихов допринос. Међу познатијим су адвокатица Насрин Сотуде⁸, добитнице Нобелове награде за мир Ширин Ебâди⁹ и Наргес Мохамеди¹⁰, као и новинарка Масуме Алинежâд¹¹, у јавности познатија као Масих Алинежâд¹².

Покрет који је Алинежâд донео велику медијску пажњу, као и бројне престижне међународне награде за своје залагање, почео је спонтано путем друштвене мреже Фејсбук¹³ 2017. године (Stewart, Schultze 2019: 7). Како сама Алинежâд тврди, идеја за покретање странице на овој

⁸ Перс. نسرين ستوده

⁹ Перс. شیرین عبادی

¹⁰ Перс. نرگس محمدی

¹¹ Перс. معصومه علینژاد

¹² Перс. مسیح علینژاد

¹³ https://www.facebook.com/StealthyFreedom/?_rdc=2&_rdr

друштвеној мрежи родила се када је увидела да има привилегован положај, самим тим што не живи у Ирану и не мора да се прибојава објављивања својих фотографија без верског вела. Желећи да скрене пажњу на овај проблем, Алинежад на страници *My Stealthy Freedom*¹⁴ објављује разне врсте садржаја – од анонимних фотографија и видео записа активисткиња које се у јавности појављују без мараме, до едукативног садржаја који интернационалним пратиоцима приближава живот жена у Ирану. Алинежад је успоставила своје присуство и на Инстаграму¹⁵, Твитеру¹⁶ и Тик Току¹⁷, чиме је обухватила велики спектар узраста и невероватан број корисника.

Мало је рећи да нико, па ни сама Алинежад, није очекивао успех који је уследио, као ни вишемилионску публику, што само показује да је Иран био спреман да предузме следећи корак у својој борби и да је само било потребно каналисати растуће незадовољство грађана. Алинежад истиче да њена борба није усмерена против вере, што је доказала када се заузела за права жена исламске вероисповести којима се у многим европским земљама ограничава могућност ношења хиџаба. Њена борба се заснива на борби против режима, сматрајући да је на свакој жени да сама одлучи на који начин ће се односити према свом телу (Batmanghelichi, Mouri 2017: 62). Алинежад је објавила и мемоар на енглеском језику под називом *The Wind in My Hair: My Fight for Freedom in Modern Iran*, у ком говори о свом искуству са исламским режимом у Ирану, с обзиром на то да је и сама била жртва политичког прогона, да нема могућност да посети своју домовину, да је њеној породици онемогућено напуштање земље, као и да на дневном нивоу добија претње смрћу. Алинежад је за свој рад 2015. године добила награду Женевског самита за људска права и демократију¹⁸ (Michaelsen 2016: 15).

Објављивањем фотографија жена без марама у јавности или ношењем беле мараме средом уз паролау „не обавезном хиџабу“¹⁹, започет је тренд познат као „Бела средa“²⁰. Оно што је занимљиво јесте да су се покрету прикључиле и многе жене које су вернице и својевољно носе мараму, у знак солидарности, сматрајући да се вера налази у срцу сваког верника и да не може бити законом наметнута. Неретко се виђају и мушкарци који се средом такође облаче у бело и деле своје фотографије на друштвеним мрежама, пружајући тако подршку женама у свом окружењу (Rahbari et al. 2019: 10). Оно што је допринело експоненцијалном расту

¹⁴ آزادی های یواشکی زنان در ایران. Перс.

¹⁵ <https://www.instagram.com/masih.alinejad/>

¹⁶ <https://twitter.com/mystealthyorg>

¹⁷ <https://www.tiktok.com/discover/Masih-Alinejad>

¹⁸ Енгл. Geneva Summit Award for Human Rights and Democracy

¹⁹ Перс. نه به حجاب اجباری

²⁰ Перс. چهارشنبه ی سفید

броја учесника, а сходно томе, и порасту објава, јесте анонимност. Иако се многи не устручавају да прикажу своје лице, представе се и истакну у ком граду живе, онима који се плаше одмазде омогућена је заштита идентитета.

Из овог покрета проистекао је други, можда још запаженији, под називом „Девојке улице Енгелâ“²¹. Назив је добио након што је Видâ Мовахед²² у престоничкој улици посвећеној управо Исламској револуцији протестовала против обавезног ношења хиџаба. Мовахед је у знак провокације држала белу мараму окачену на прут, а слика овог поступка изазвала је бурне реакције. Пажњу страних медија највише је привукла информација да је млада активисткиња ухапшена.

Негативне реакције су уследиле што из политичких, што из друштвених разлога. Осврт одређених земаља, попут Сједињених Америчких Држава, на оно што се догодило, у складу је са традиционално лошим односима које имају са Ираном све од Исламске револуције. Азаде Моавени²³ (Moaveni 2018), новинарка иранског порекла, у чланку за амерички часопис *Њујоркер*²⁴ износи да сматра да кабинет тадашњег америчког председника Доналда Трампа²⁵ користи борбу за права жена у Ирану како би ту земљу изоловао и утицао на свргавање исламског режима. Овоме претходи додатно затезање односа између две земље, након изласка Ирана из нуклеарног споразума, као и поновно увођење санкција. Са друге стране, организације за људска права, такође, апелују на ослобађање Мовахед, али и других активисткиња које су приведене, према речима власти, што због неношења верског вела, што због наводног пропагирања неморала.

Уз помоћ Алинежад, уследио је велики број сличних фотографија са престоничких улица, а свим активисткињама су одређене високе затворске казне због промовисања неморала у јавности. Власт се затворским казнама служила као врстом упозорења за све оне који су желели да се придруже покрету.

Још једна интересантна употреба модерних технологија огледа се у појави апликације која корисницима омогућава да шаљу и прате дојаве о кретању верске полиције, која је формирана још 1984. године (Hamzehei 2014: 11). С обзиром на то да су казне варирале од новчаних, преко бичевања до затворских, апликација се показала популарном. Међутим, мобилна апликација *Гершâд*²⁶, настала 2016. године, уклоњена је са интернета у року од двадесет и четири часа, претпоставља се од стране власти (Коо 2016: 153).

²¹ Перс. دختران خیابان انقلاب

²² Перс. ویدا موحد

²³ Перс. آزاده معاونی

²⁴ Енгл. The New Yorker

²⁵ Енгл. Donald Trump

²⁶ Перс. گرشاد

У септембру 2022. године, двадесетдвогодишња Иранка, Махса (Жина) Амини²⁷, умире након што ју је верска полиција ухапсила због наводног кршења кодекса одевања. У званичној верзији догађаја, Амини је у центру за преваспитавање доживела срчани удар, док њена породица, као и многи Иранци сматрају да је Амини највероватније претучена у притвору, те да су повреде које је задобила проузроковале њену смрт.

Овај догађај покреће један од највећих масовних протеста у постреволуционарном Ирану. Иако се испрва чинило да ови протести прете да доведу до нове револуције, чији би главни циљ био свргавање тренутне власти, сада је већ извесно да ефекти протеста нису били далекосежни. Према речима Сузан Малони²⁸, блискоисточне аналитичарке, иако су прошлогодишњи протести прекретница, неће резултирати грађанским ратом (Turak 2023). Араш Азизи²⁹, ирански аналитичар, сматра да је највећи проблем чињеница да не постоји алтернатива тренутном режиму (Turak 2023). Осврћући се на период незадовољства владавином шаха, чини се да има тежине у Азизијевим речима. Народ се тада окренуо ајатолаху Хомеинију³⁰, који постаје врховни верски вођа, а који је био савршена алтернатива јер је представљао све оно што шах није, док данас немамо довољно проминентну фигуру која би била лице нове револуције.

Са друге стране, ови немили догађаји доводе сајберфеминизам у Ирану до свог врхунца, где су се друштвене мреже, превасходно Инстаграм и Тик Ток, користиле за дељење информација са страним медијима. Колику улогу интернет има увиђамо у тренутку када власт одлучује да грађанима онемогући интернет конекцију, како би се привремено сузбило ширење информација, како међу самим Иранцима, тако и ван граница земље.

Годину дана након протеста и даље нема поузданих информација о ономе што се догодило. На друштвеним мрежама су кружили потресни, али непроверени снимци са иранских улица, на којима се наводно виде хапшења и убијања протестаната. У том периоду су кружиле и информације да је војска прибегла регрутовању деце и употреби возила хитне помоћи како би се несметано инфилтрирала међу цивиле. Често смо виђали и наводе о хапшењу јавних личности које су на друштвеним мрежама позивале на протест. Међутим, према наводима Би-Би-Сија³¹, већина је пуштена на слободу у врло кратком року (Ghobadi 2023).

Јавност и даље нема прецизан број повређених и убијених у нередима, иако се на друштвеним мрежама на дневном нивоу повећавао списак оних чије су породице тврдиле да су убијени током протеста. У

²⁷ Перс. مهسا (ژینا) امینی

²⁸ Енгл. Suzanne Maloney

²⁹ Перс. آرش عزیزى

³⁰ Перс. آیت‌الله خمینی

³¹ Енгл. BBC (British Broadcasting Corporation)

већини случајева су у питању младићи и девојке узраста између двадесет и тридесет година. Породице су, такође, тврдиле и да су им власти забраниле да говоре о узроку смрти своје деце, уколико желе да им њихова тела буду предата, како би их сахранили, као и да им је недавно забрањено да обележе годишњицу смрти своје деце. Оно што знамо јесте да су неки од ухапшених активиста погубљени због, како је јавности званично пренето, „злочина против Бога“³² (Zerrouky 2022).

РЕАКЦИЈЕ СТРАНИХ ЗЕМАЉА НА ДЕШАВАЊА У ИРАНУ

Током низа протеста против власти у Ирану, а нарочито током протеста жена против обавезног ношења хиџаба, западни медији и политичари, пружили су велику подршку иранском народу, често говорећи о овој теми у званичним телевизијским обраћањима. Током протеста који су почели да се одржавају у септембру 2022. године, аустралијски и канадски парламент изразили су своју подршку током телевизијских преноса заседања. Државне установе и популарне туристичке атракције у Канади носиле су боје иранске заставе, а у великом броју европских, северноамеричких и аустралијских градова организовани су масовни протести подршке.

Овакав вид подршке водећих светских сила представља изврстан подстрек иранском становништву да истраје у својој борби за основна права. Међутим, треба имати у виду реакцију иранског владајућег режима који овакав вид подршке изједначава са уплитањем страних сила, које су често окарактерисане као непријатељске, у национална питања земље. Власт сматра да је једини разлог за мешање страних сила у протесте дестабилизација Ирана, који светске силе виде као претњу. Моавени у свом чланку у *Њујоркеру* скреће пажњу управо на овај проблем. Према њеним речима, иранске активисткиње су исказале своју забринутост да ће независни покрет бити доведен у везу са страним властима, које би могле користити тензије унутар Ирана у своју корист (Moaveni 2018), што би додатно заоштрило односе са иранском влашћу.

Када је међународна подршка у питању, морамо сагледати све њене предности и мане. Један од главних недостатака је чињеница да се подршка углавном заснива искључиво на порукама подршке и јавне осуде владајућег режима. Иако сваки вид подршке представља сјајан извор мотивације за активисте, евидентно је да се помоћ међународне заједнице неће материјализовати у предузимање конкретнијих корака. Још један проблем са којим се активисти који имају међународну подршку сусрећу, јесте могућност служења затворске казне због дослуха са страним службама. Сходно томе, овакав вид подршке често може бити веома контрапродуктиван.

³² Перс. محاربه

Посматрајући револуцију, стекли бисмо утисак да активности спроведене у оквиру самог Ирана имају много већи утицај на политичку ситуацију у земљи. Ипак, уколико имамо у виду масовне протесте започете у септембру 2022. године, као и многе друге протесте који су се спорадично одржавали у последњих четрдесет година, за сада је евидентно да ниједан од тих покрета не може парирати оном из 1979. године. Историја нам је више пута доказала да су радикалне промене могуће једино уколико се народ уједини са заједничким циљем. Ови протести нису ни први, а можда ни последњи, а иако се чинило се да имају тенденцију да прерасту у нову револуцију, која би решила неке од горућих проблема, ефекат протеста је, напослетку, био миноран, а уступци власти практично непостојећи.

С друге стране, анализирајући друштвене мреже, не можемо да не приметимо реакције земаља у којим је већинско становништво исламске вероисповести, а закључак је да су осећања Муслимана на ову тему помешана. На друштвеним мрежама можемо видети девојке које носе неке од најстрожих облика верског вела, који им покрива цело лице, како исказују разумевање за жене у Ирану. Њихова солидарност заснива се на томе да жене не смеју бити приморане да носе хиџаб, већ да је то нешто што мора бити искључиво њихова одлука. Насупрот томе, на друштвеној мрежи Тик Ток чести су коментари, превасходно мушкараца, који показују потпуно неразумевanje за ситуацију у којој се жене у Ирану налазе, сматрајући да њихови поступци током протеста, попут спаљивања марама и Кур'ана, нису прихватљиви и да су увредљиви за Муслимане.

ЗАКЉУЧАК

Разлог за развој и приметну експанзију сајберфеминизма у Ирану може бити управо сусрет вишедеценијског незадовољства и масовног медијума, какав је интернет. Други највећи разлог би могао бити и велики проценат младог становништва, чији живот се у данашње време прелива на друштвене мреже у сваком свом аспекту. Самим тим, не треба нас изненадити да млади на интернету деле чак и своје фрустрације, неретко очекујући разумевање околине и подршку шире јавности.

Иако је хиџаб постао симбол борбе за права жена, обавезно ношење хиџаба није ни једини ни највећи проблем са којим се Иранке сусрећу, нити је сврха сајберфеминизма у Ирану искључиво борба против обавезног ношења хиџаба. Такође, питање хиџаба није представљало једини разлог за покретање Исламске револуције, али је имало немерљиву улогу и знатно допринело свеопштем незадовољству сиромашнијег слоја, који је био на рубу егзистенције и који је додатно понижен одузимањем дела свог идентитета у тренутку када је ношење хиџаба било потпуно забрањено.

Битно је нагласити да проблеми жена у Ирану нису почели Исламском револуцијом, већ да је она постојеће проблеме продубила. У тренутку када

је дошло до кулминације свих негативних аспеката исламског режима и када Иранци поново излазе на улице како би се изборили за своја права, дајући можда чак и свој живот за оно у шта верују, ова тема постаје горуће питање не само у Ирану, већ и у остатку света.

Литература

- Afšar 1998: H. Afshar, *Islam and Feminisms: An Iranian Case-Study*, London: Palgrave Macmillan.
- Amir-Ebrahimi 2008: Masserat Amir-Ebrahimi, Transgression in Narration: The Lives of Iranian Women in Cyberspace, *Journal of Middle East Women's Studies*, god. 4, br. 3, 89–118.
- Arjan 2016: Khadijeh Aryan, The Boom in Women's Education, u: Povey, T. & Rostami-Povey, E. (ur.), *Women, Power and Politics in 21st Century Iran*, New York: Routledge, 35–52.
- Asgar 2015: Tahreem Junaid Asghar, Good Hijabi, Bad Hijabi: The Politics of Women's Clothing in Iran, *Journal of Georgetown University - Qatar: Middle Eastern Studies Student Association*, god. 2, br. 1, 1–11.
- Bahadori 2014: Atoosa Bahadori, Muslim Women's Participation in Cyberspace in Contemporary Society, *International Research Journal of Human Resources and Social Sciences*, god. 1, br. 5, 126–135.
- Bahramitaš i dr. 2018: R. Bahramitash, A. Sadegh & N. Sattari, *Low-Income Islamist Women and Social Economy in Iran*, New York: Palgrave Macmillan.
- Batmangeliči, Muri 2017: Soraya Batmanghelichi & Leila Mouri, Cyberfeminism, Iranian Style: Online Feminism in Post-2009 Iran, *Feminist Media Histories*, god. 3, br. 1, 50–80.
- Gadžala 1999: Radhika Gajjala, 'Third World' perspectives on cyberfeminism, *Development in Practice*, god. 9, br. 5, –619.
- Gadžala, Mamidipudi 1999: Radhika Gajjala & Annapurna Mamidipudi, Cyberfeminism, technology, and international 'development', *Gender & Development*, god. 7, br. 2, 8–16.
- Gobadi 2023: Parham Ghobadi, *Iran protests: Secret committee 'punished celebrities over dissent'*, BBC 23. 4. 2023, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-65373847>, 11. 10. 2023.
- Hamezehei, P, *Iranian Woman's Experience of Mandatory Hijab: A Case Study of a Campaign on Facebook*, <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:780122/FULLTEXT01.pdf>, 8. 6. 2022.
- Hinsi 2013: Vera Hinsey, Girls Get Digital: A Critical View of Cyberfeminism. *On Our Terms: The Undergraduate Journal of the Athena Center for Leadership Studies at Barnard College*, god. 1, br. 1, 25–32.
- Kar 2007: Mehrangiz Kar, Iranian Law and Women's Rights, *Muslim World Journal of Human Rights*, god. 4, br. 1, 1–13.
- Ku 2016: Gi Yeon Koo, To be Myself and have My Stealthy Freedom: The Iranian Women's Engagement with Social Media, *Revista de estudios internacionales mediterráneos*, br. 21, 141–157.

- Kutlaki 2010: S. A. Koutlaki, *Among the Iranians: A Guide to Iran's Culture and Customs*, Boston: Intercultural Press.
- Mahdi 2004: Ali Akbar Mahdi, The Iranian Women's Movement: A Century Long Struggle, *The Muslim World*, br. 94, 427–448.
- Majklsen 2018: Marcus Michaelsen, Exit and Voice in a Digital Age: Iran's Exiled Activists and the Authoritarian State, *Globalizations*, god. 15, br. 2, 248–264.
- Milford 2015: Trevor Scott Milford, Revisiting Cyberfeminism: Putting Technology, Theory and Policy into Dialogue with Girls' and Young Women's Voices, u: Bailey, J. & Steeves, V. (ur.), *eGirls, eCitizens: Putting Technology, Theory and Policy into Dialogue with Girls' and Young Women's Voices*, Ottawa: University of Ottawa Press, 55–82.
- Mir-Huseini 2007: Ziba Mir-Hosseini, The Politics and Hermeneutics of Hijab in Iran: From Confinement to Choice, *Muslim World Journal of Human Rights*, god. 4, br. 1, 1–17.
- Moaveni 2018: Azadeh Moaveni, *How the Trump Administration is Exploiting Iran's Burgeoning Feminist Movement*, *The New Yorker* 9. 7. 2018, <https://www.newyorker.com/news/news-desk/how-the-trump-administration-is-exploiting-irans-burgeoning-feminist-movement>, 11.10.2023.
- Nasirpur 2016: Sanaz Nasirpour, Iranian Women and the Politics of Diasporic Websites in the Digital Age, *Anthropology of the Middle East*, god. 11 br. 1, 76–90.
- Rahbari i dr. 2019: Ladan Rahbari, Susan Dierickx, Gily Coene & Chia Longman, Transnational Solidarity with Which Muslim Women? The Case of the My Stealthy Freedom and World Hijab Day Campaigns, *Politics & Gender*, god. 17, br. 1, 112-135.
- Sreberni 2015: Annabelle Sreberny, Women's Digital Activism in a Changing Middle East, *International Journal of Middle East Studies*, god. 47, br. 2, 357–361.
- Stjuart, Ulrike 2019: Maya Stewart & Ulrike Schultze, Producing solidarity in social media activism: The case of My Stealthy Freedom, *Information and Organization*, god. 29, br. 3, 1–23.
- Širazi 2001: F. Shirazi, *The Veil Unveiled: The Hijab in Modern Culture*, Gainesville: The University Press of Florida.
- Širazi 2019: Faegheh Shirazi, The Veiling Issue in 20th Century Iran in Fashion and Society, Religion, and Government, *Religions*, god. 10, br. 8, 1–31.
- Turak 2023: Natasha Turak, *More repression, yet more resistance: Iran one year after the Mahsa Amini protests*, CNBC 25. 9. 2023, <https://www.cnbc.com/2023/09/15/iran-one-year-after-the-mahsa-amini-protests.html>, 11. 10. 2023.
- Zeruki 2022: Madjid Zerrouky, *'Enmity against God': The legal accusation behind the execution of Mohsen Shekari*, *Le Monde* 9. 12. 2022, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/12/09/enmity-against-god-the-legal-accusation-behind-the-execution-of-mohsen-shekari_6007191_4.html, 12. 10. 2023.

ИЗВОРИ

- Dabaši 2016: H. Dabashi, *Iran: The Rebirth of a Nation*, New York: Palgrave Macmillan.
- Dženjuari 2008: B. January, *The Iranian Revolution*, Minneapolis: Twenty-first Century Books.

- Kuk 2001: M. Cooke, *Women claim Islam: Creating Islamic feminism through literature*, New York: Routledge.
- Omid 1994: H. Omid, *Islam and the post-revolutionary state in Iran*, Houndmills: The Macmillan Press.
- Rustem-Šehade 2003: L. Rustum-Shehadeh, *The idea of women in fundamentalist Islam*, Gainesville: The University Press of Florida.

THE INFLUENCE OF THE ISLAMIC REVOLUTION ON THE DEVELOPMENT OF CYBERFEMINISM IN IRAN

S u m m a r y

This paper focuses on women's online movements following the Islamic Revolution in Iran. The paper analyses key political and historic events, with the emphasis on human rights. It also examines just how liberal Iran was and just how free Iranian women were prior to the Islamic Revolution. The paper then follows to define cyberfeminism, as one of the key aspects of contemporary Internet activism. It explores the reach of cyberfeminism, as well as its consequences. Furthermore, the paper outlines the most important online women's rights movements in Iran, the majority of them dealing with the issue of compulsory hijab, which is considered the symbol of female oppression. The aim of the paper is to determine the impact of politics on women's lives in patriarchal environments, as well as raising awareness on women's rights both locally and internationally.

Key words: cyberfeminism, Iran, islam, revolution, hijab.